

1991 – חובת הגנה אזרחית כלפי אזרחים פלסטינים

באזור יהודה ושומרון

מאת: סגן נעמן היימן, תובע צבאי בפרקליטות אזור יהודה ושומרון, התביעה הצבאית

בשנת 1991 במהלך מלחמת המפרץ חולקו ערכות מגן לאזרחי ישראל. צה"ל, כגורם האמון על ביטחונה של האוכלוסייה האזרחית באזור יהודה ושומרון, חילק את הערכות. מספר הערכות שחולקו היה מוגבל, ועל כן הן חולקו לפי הערכות רמות הסיכון באזורי המגורים השונים. כחלק מאותו תעדוף, לא חולקו ערכות מגן לתושבים הפלסטינים, אשר עתרו לבג"ץ. האירוע הוביל לדיון ציבורי, ולקביעות משפטיות חשובות בתחום השוויון, והאחריות לשלומה ולביטחונה של האוכלוסייה האזרחית ביהודה ושומרון.

רקע עובדתי

מאז 1967, צה"ל משמש "חליף הריבון" באזור יהודה ושומרון וברצועת עזה, האחראי על האוכלוסייה האזרחית הנמצאת בו. כבר מקדמת ימיו של הממשל הצבאי – בתחילה בשטח ישראל ובהמשך בשטחים נוספים – הפעלתו של מנגנון צבאי לניהולה של אוכלוסייה כרוך בשינוי תפיסתי וחשיבתי ביחס לתפקידו של הצבא, שנמצא אחראי לאכיפת סדר ציבורי ולמתן מענה לצרכים אזרחיים. לשינוי זה ישנם, מטבע הדברים, גם משמעויות משפטיות, וזאת בין היתר בנוגע לחובות כלפי האוכלוסייה המקומית על-פי המשפט הבין-לאומי.

במהלך שנות השמונים, התפתחו באיו"ש וברצועת עזה אירועים אלימים אשר הובילו להתקוממות פלסטינית נרחבת: "אינתיפאדה". נוכח היקף וחומרת האירועים, צה"ל שינה את דרכי פעילותו לשם התמודדות מול אוכלוסייה אזרחית עוינת. בד-בבד, גברה ההתעניינות הציבורית והתקשורתית בנעשה באזורים אלה.

בשלהי 1990, פלשה עיראק לכווית, במטרה להשתלט על עתודות הנפט שלה וכדי לחזק את מעמדה האזורי. בעקבות זאת, גיבשה ארה"ב קואליציה רב-מדינית, והציבה אולטימטום לעיראק, כי במידה שלא תיסוג מכווית, תותקף. לאחר שפג האולטימטום, החלה מתקפת הקואליציה בהנהגת ארה"ב. לאחר הפלישה הקרקעית לעיראק, החלה זו לשגר טילי סקאד לעבר ישראל וסעודיה. במאמץ למנוע מישראל להתערב במלחמה, השקיעה ארה"ב מאמצים רבים במניעת השיגורים. בפועל, שוגרו 39 טילים לעבר ישראל. אמנם הנזק בישראל לא היה משמעותי ביחס למלחמות עבר, אך העורף הישראלי היה מצוי תחת התקפה ישירה של מדינת אויב ערבית, שמדינת ישראל לא הגיבה לה באמצעים צבאיים. ברחבי אזור יהודה ושומרון ואזור חבל עזה, התפתחו גילויי אהדה לצד העיראקי במלחמה, וזאת בין היתר בתהלוכות תמיכה בסדאם חוסיין ותופעות של "ריקודים על הגגות" בעת נפילות הטילים.

החשש הכבד בקרב הרשויות בישראל היה מנפילת טילים בעלי ראש נפץ שאינו קונבנציונאלי, בעל חומר לחימה כימי, על האוכלוסייה האזרחית. כחלק מהיערכות למתקפה כימית, נרכשו וחולקו בישראל ערכות מגן.

כמות מסכות המגן הייתה מוגבלת, ועל כן הונהגה שיטת חלוקה לפי רמת הסיכון. תחילה, למגור העירוני, ולאחר מכן למגור הכפרי. במסגרת זו, חולקו ערכות מגן גם לתושבי ישראל המתגוררים באזור יהודה ושומרון. אחד

ממאפייני החלוקה, היה הזיקה של התושב למדינת ישראל. כפועל יוצא ממדיניות חלוקת ערכות המגן, לא חולקו ערכות מגן לתושבים הפלסטינים. על כן, הוגשה עתירה לבג"ץ בדרישה לחלק מידית ערכות מגן גם לפלסטינים.

ההליך המשפטי

המשפט הבין לאומי קובע כי על כוח הצבאי המחזיק בשטח מסוים, החובה לנקוט בכל האמצעים שביכולתו כדי להבטיח את הסדר והחיים הציבוריים, עד כמה שהדבר ניתן. על כן, טענה המדינה בתשובתה לעתירה כי במכלול השיקולים, ביניהם החלוקה לפי רמות הסיכון, והכמות המוגבלת הקיימת של ערכות המגן, נקטה מערכת הביטחון את מלוא הצעדים האפשריים הניתנים לביצוע באותה עת, והאוכלוסייה הפלסטינית באזור יהודה ושומרון אינה נמצאת גבוה בסדר העדיפויות שכן היא מצויה ברמת סיכון נמוכה יותר מאשר אזרחי מדינת ישראל. כמו-כן, המדינה טענה שמדובר בנושא מדיני-ביטחוני שאינו שפיט, ואין מקום שבג"ץ ידון בו.

בג"ץ ציין בהחלטתו במפורש, כי אם חלוקת ערכות המגן הייתה מתבצעת רק לתושבי ישראל, לא היה מקום להתערבות שיפוטית. ואולם, כן בוצעה חלוקת ערכות מגן גם לאזרחי ישראל המתגוררים באזור יהודה ושומרון, ועל כן נוצרה הפליה ברורה בחלוקה בין תושבי האזור, הישראלים והפלסטינים. אלו ואלו גרים באזור הנמצא באותה רמת הסיכון כפי שהגדירה מערכת הביטחון, אך הערכות לא מחולקות בצורה שווה ביניהם. בנוסף, נדחתה טענת המדינה להיעדר שפיטות.

על-פי פסיקת בג"ץ, חובה על המעצמה המחזיקה בשטח הנתון בתפיסה לוחמתית הוא לדאוג לביטחונה ושלומה של האוכלוסייה האזרחית, הפלסטינית והיהודית גם יחד. על כן, יש לחלק את ערכות המגן **לכל תושבי האזור, ללא הפליה בין האוכלוסיות**. האמירה המנחה את פסק הדין, היא כי כוחה של חברה מבוסס על שמירת הערכים הראויים לשמירה, כגון שלטון החוק, גם בזמנים קשים. כמו כן, גם **בימי לחימה ובמצב של מתח ביטחוני, כמו אירועי האינתיפאדה ומלחמת המפרץ, חובתנו של המפקד הצבאי לנהוג בשוויון לא פוסקת**. סוף דבר, בג"ץ קיבל את העתירה והורה כי יחולקו מיד ובאופן שוויוני ערכות המגן הקיימות, וגם אלו העתידות להגיע למען חלוקתן.

בג"צ מס' 168 / 91	
מילאדי מורכוס	
א	נגד
	1. שר הביטחון
	2. מפקד האזור בגדה המערבית
	3. מפקד האזור ברצועת עזה
ב	בבית המשפט העליון בשבתו כבית-משפט גבוה לצדק
	[14.1.91]
ג	לפני השופטים א' ברק, ש' נתניהו, ת' אור
ד	העתירה נסבה על החלטת המשיבים שעניינה חלוקת ערכות מגן לתושבים בשטחים המוחזקים, עקב החשש להתקפות טילים על ישראל מצד עיראק. מאחר שלא היו ברשות מערכת הביטחון ערכות מגן במספר המספיק לחלוקה לכל התושבים, קבעו המשיבים, כי ערכות המגן יחולקו תחילה לתושבי ישראל, כפיגור העירוני וכמגור הכפרי. לאחר מכן, ועל-פי רמת הסיכון הצפויה, יש לחלק את ערכות המגן בשטחים המוחזקים לתושבים המתגוררים בקרבת יישובים ישראלים גדולים ולתושבים אשר להם יוקה חזקה למדינת ישראל, בהיבטים שונים

עמוד השער מתוך החלטת בית המשפט העליון

חשיבות הפרשה

פרשת חלוקת ערכות המגן, חידדה את מורכבות מימושה של אחריות גופי הביטחון לחיים האזרחיים של כלל האוכלוסיות ביהודה ושומרון, בפרט באותה התקופה, שקדמה להסכמי תהליך השלום באמצע שנות התשעים ולהקמת הרשות הפלסטינית האוטונומית. בית המשפט הבהיר כי גם בשעת לחימה, על מדינת ישראל לנהוג בשוויון בטיפולה באוכלוסיה האזרחית באזור יהודה ושומרון, לרבות בתחום כמו חלוקת ערכות מגן. על פסק הדין המרכזי התבססו גם פסקי דין אחרים של בית-המשפט העליון המתייחסים לחובותיו של המפקד הצבאי ביחס לאוכלוסיה ביהודה ושומרון.

בשנים מאוחרות יותר, לאחר הקמת הרשות הפלסטינית, צומצמה חובת מדינת ישראל לדאוג לתושבי אזור יהודה ושומרון הפלסטינים, כך שחובת מדינת ישראל מוקדה אך ורק בתושבי שטחי C באזור יהודה ושומרון – ודבר זה עוגן בפסיקת בג"ץ.

מדוע בחרתי בנושא?

בתור קצין בפרקליטות הצבאית, המשרת בתביעה הצבאית באזור יהודה ושומרון, אני רואה חשיבות בקביעות של בית המשפט העליון הנוגעות לאזור זה. התערבות בג"ץ בנעשה באזור, הגישה הפלסטינית הנרחבת לערכאה הבכירה ביותר בישראל, והנושאים המורכבים שאליהם בג"ץ נדרש, הם הסדר יוצא דופן בנוף המשפטי הבין-לאומי ובפרט במזרח התיכון - שאינו מובן מאליו בעיני. החלטת בג"ץ בפרשה מהווה דוגמה חריגה, המדגישה את המתח שעלול להיווצר בין תפקידו של צה"ל כגוף האמון על שמירת ביטחונם של אזרחי ישראל, לבין אחריותו לאוכלוסיה אזרחית המתגוררת בשטח הנתון לשליטתו.

בג"ץ: רק הפלסטינים בשטחי C יקבלו ערכות מגן

אירגוני זכויות אדם דרשו מבג"ץ להורות על חלוקת הערכות לכל תושבי השטחים והרצועה; בג"ץ דחה את העתירה וקבע: תושבי שטחי A ו-B, שאינם תחת שליטה ביטחונית ישראלית, לא יקבלו ערכות מצה"ל. ממחר תתחיל החלוקה לעובדים זרים, תחת הבטחה שלא לבדוק את חוקיות שהותם בארץ

כתבי ynet עדכון אחרון: 18.02.03, 14:22

ידיעת עיתון "YNET" בקשר להתפתחות מאוחרת ביחס להספקת ערכות המגן, משנת 2003

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- בג"ץ 168/91 מורכוס נ' שר הביטחון.